

Perspectief

ChristenUnie-jongeren

Onderwijs

Scripta

Bijzonder Onderwijs

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1. Inleiding	4
2. Een heftig gevecht	5
3. Zo staan we er nu voor	7
4. Voorgestelde oplossingen	10
5. Toekomstbestendig onderwijs	13
Literatuur	15
Bijlage-Grondwetsartikel 23	16

1. Inleiding

De afgelopen jaren, misschien zelfs decennia, heeft het bijzonder onderwijs bij tijd en wijle onder hevig druk gestaan. Vanuit verschillende hoeken werd er kritiek over het bijzonder onderwijs uitgestort. Sommigen waren per definitie ontevreden dat een 'neutrale' overheid bijzonder onderwijs financierde, anderen zagen het integratievraagstuk in een keer opgelost met de afschaffing van het bijzonder onderwijs. Toch kiest zo'n 70% van de ouders voor het bijzonder onderwijs. Waar komt die kloof vandaan? En wat betekent dat voor de toekomst van het bijzonder onderwijs?

In deze scripta gaan we in op bovenstaande vragen. Allereerst staan we stil bij de ontstaansgeschiedenis van het bijzonder onderwijs, vervolgens kijken we vooral naar hoe het er op dit moment eigenlijk voor staat en tot slot naar hoe het onderwijs op dit punt volgens ons vorm gegeven zou moeten worden.

Aan dit document heeft niet alleen de werkgroep onderwijs bijgedragen, maar ook hebben we gesprekken kunnen voeren met vier 'wijze heren'. Allereerst Kars Veling, oud-fractievoorzitter van de ChristenUnie, nu rec-

tor van een 'zwarte' openbare scholengemeenschap in Den Haag, die we op zochten omdat hij meerdere malen de 'zuilen' ter discussie stelde en het identiteitsbegrip daarmee flink oprekt. Vervolgens spraken we met Henk Strietman, directeur van de Besturenraad, een koepelorganisatie voor protestants-christelijke scholen, naar aanleiding van zijn publicatie over het afschaffen van het bijzonder onderwijs. Ook spraken we met Gert Schutte, oud-fractievoorzitter van de GPV, die zijn liefde voor de vrijheid van onderwijs niet onder stoelen of banken steekt en graag een ieder op dit punt bij de les houdt. Tot slot hadden we een gesprek met Aaike Kamsteeg, wethouder in Dordrecht en lid van de Onderwijsraad, die ons graag uitlegde waarom het openbaar onderwijs naast het bijzonder onderwijs zou moeten blijven bestaan. We willen al deze 'wijze heren' dan ook hartelijk danken voor de inspirerende gesprekken. ■

2. Een heftig gevecht

Het bijzonder onderwijs is het resultaat van een lange politieke strijd. Dit wordt de schoolstrijd genoemd. In dit hoofdstuk willen we wat achtergrondinformatie geven over het hoe en wat van die schoolstrijd om de huidige discussie beter te kunnen begrijpen.

In het begin...

De schoolstrijd was een ideologisch geladen debat over hoe het onderwijs moest worden georganiseerd. In het begin van de 19e eeuw kwamen verschillende grondwetten en wetten op het onderwijs tot stand. Van belang voor de schoolstrijd is de onderwijswet uit 1806. Deze wet zei onder andere: 'Het onderwijs is openbaar en richt zich op de ontwikkeling van alle maatschappelijke en christelijke deugden. Hierbij werd voor het eerst onderscheid gemaakt tussen staats- en bijzonder onderwijs. Het staatsonderwijs moest wel opleiden tot maatschappelijke en christelijke deugden, maar mocht niet meer de Hervormde leer onderwijzen.

Kortom al het openbare onderwijs was algemeen-christelijk geworden, maar nog wel 'protestants'. Ook al was het officieel niet meer zo, door de meesten werd het openbaar onderwijs nog

steeds als hervormd beschouwd. Het oprichten van kerkelijk gebonden scholen of van scholen met een duidelijke orthodox-christelijke of katholieke visie was niet toegestaan. De kerkleer moesten de kinderen maar in de kerk leren. De gereformeerden vonden het openbaar onderwijs te hervormd en de hervormden juist niet hervormd genoeg. Ze vonden het te vrijzinnig. Groen van Prinsterer, een belangrijk protestants staatsman, was fel tegen het oprichten van 'eigen' scholen: hij vond dat de openbare scholen echt christelijk (dus hervormd) moesten zijn. Ook de katholieken waren niet gelukkig met de situatie, zij vonden het onderwijs te protestants en wilden eigen katholieke scholen.

In die tijd was er nog geen leerplicht, dus ouders waren niet verplicht hun kinderen naar een school te sturen. Ouders die het niet met de leer eens waren konden hun kinderen tussen houden. Wel werd het sterk aanbevolen om kinderen naar school te sturen.

Tegen het stelsel van onderwijsvoorzieningen ontstond al snel verzet. In 1848 werd onder leiding van Thorbecke de vrijheid van onderwijs in de grondwet opgenomen. De grondwet van

1848 legde vast: 'het geven van onderwijs is vrij'. Dat betekent dat vanaf dat moment iedereen zelf een school mocht oprichten. Er waren dus niet meer alleen staatsscholen, maar ook scholen die waren opgericht door particulieren en erkend werden door de overheid. Er was wel een duidelijk verschil in financiering: de ouders moesten zelf de kosten van de particuliere scholen dragen, terwijl de staatsscholen grotendeels door de overheid werden gefinancierd. Daarover ging de schoolstrijd in de tweede helft van de 19e eeuw.

In het heetst van de strijd De schoolstrijd werd onvermoeibaar voortgezet. In het wetsontwerp van 1855 stond voor het eerst dat in bijzondere gevallen bijzonder onderwijs een subsidie zou ontvangen van de overheid. De meerderheid van de Kamer wilde daar niet in mee. Groen van Prinsterer was inmiddels voorstander, want al het onderwijs hervormd maken lukte niet meer. Het moest dan maar mogelijk worden om eigen scholen op te richten; het openbaar onderwijs moest neutraal worden in plaats van een vrijzinnige leer propageren. Alleen het bijzonder onderwijs mocht christelijk zijn, op de manier

die zij zelf wenste. Groen van Prinsterer was steeds meer met andere politici gaan samenwerken. Liberalen en antirevolutionairen streden in deze fase van de schoolstrijd zelfs om dezelfde zaak! Zij waren allemaal ontevreden over het compromis van 'algemeen christelijk onderwijs' en de maatschappelijk verscherpte tegenstellingen die daarvan het gevolg waren. Liberalen wensten dat de mondige burger op lokaal niveau inspraak had in het onderwijs. Antirevolutionairen streefden aparte scholen na; christelijke en openbare scholen. Twee vormen van onderwijs die allebei gesubsidieerd zouden moeten worden door de overheid. Het duurde nog lange tijd voor deze wens ingewilligd werd.

De uitslag

Nadat in 1901 de leerplicht werd ingevoerd werd de roep om de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs nog sterker. De kinderen moesten nu naar school, dan moest de overheid toch op zijn minst ruimte geven om de kinderen naar een school te laten gaan die aansluit bij de opvattingen van de ouders. In de loop der jaren kwamen de verschillende partijen meer op een lijn te zitten. In 1917 resulteerde dit uitein-

delijk in de Pacificatie: bijzonder onderwijs en openbaar onderwijs werden financieel gelijkgesteld, waarschijnlijk in een onderlinge ruil met het algemeen kiesrecht voor mannen en het passief kiesrecht voor vrouwen (zij mochten alleen gekozen worden; 2 jaar later kregen ze ook actief kiesrecht en mochten ze ook zelf stemmen) De financiële gelijkstelling betekent, dat bijzondere scholen net zoveel aanspraak mogen maken op overheidssubsidie als openbare scholen.

De schoolstrijd, die ruim een eeuw heeft geduurd, resulteerde uiteindelijk in een stelsel van twee soorten scholen: openbare en bijzondere. De openbare scholen vielen onder verantwoordelijkheid van het openbare bestuur (gemeenten en rijk). De bijzondere scholen vielen onder verantwoordelijkheid van schoolbesturen die door ouders werden bemand. Ouders mochten scholen naar eigen inzicht oprichten. Daarnaast werden de bijzondere scholen financieel gelijk gesteld aan openbare scholen. ■

3. Zo staan we er nu voor

"Het onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg van de regering." Zo begint artikel 23 van de grondwet. En terecht. Het onderwijs speelt een grote rol in de ontwikkeling van kinderen. Het is daarom logisch dat het onderwijs veel aandacht krijgt van de politiek. Het is van groot belang dat er goed onderwijs wordt gegeven. Over wat goed onderwijs is lopen de meningen flink uiteen. Want hoe moet het onderwijs nu ingericht worden?

Tegenwoordig spelen er veel vragen over het onderwijs. Sommige van deze vragen spelen al heel lang en komen telkens weer boven. Anderen zijn meer het gevolg van ontwikkelingen van de laatste tijd. Wat zijn de problemen die men ziet in het onderwijs?

Overheid of ouders?

Als eerste speelt de grote vraag wie er verantwoordelijk is voor het onderwijs. Zijn dat de ouders of is dat de overheid? En wat is dan de rol die het onderwijs moet spelen in de opvoeding van kinderen? Deze twee vragen hebben veel met elkaar te maken en hier wordt heel verschillend over gedacht.

Volgens de eerste opvatting zijn de ouders verantwoordelijk voor

het onderwijs. Het onderwijs is namelijk een deel van de opvoeding en daarom moet er onderwijs gegeven worden in de lijn van de opvoeding van de ouders. Zij hebben de verantwoordelijkheid om voor hun kinderen te beslissen in welke richting¹ zij worden opgevoed. In deze visie is het natuurlijk wel de verantwoordelijkheid van de overheid om ervoor te zorgen dat het onderwijs 'deugdelijk' is. Dat wil zeggen dat het wel aan een aantal eisen moet voldoen. De overheid moet controleren of er op een goede manier wordt lesgegeven en of de leerlingen genoeg leren. Maar de ouders mogen bepalen hoe de leerlingen de lesstof aangeboden krijgen.

¹ Het woord richting wordt gebruikt om aan te geven welke visie een school aanhangt. Volgens de Nederlandse onderwijswetten moeten bijzondere scholen onderdeel uitmaken van een bepaalde richting, dit kan of een pedagogische richting zijn, zoals bijvoorbeeld montessori en jenaplan onderwijs, of een geloofsrichting, zoals gereformeerd of katholiek onderwijs. Een eis die gesteld wordt aan nieuwe scholen is dat ze of zich aansluiten bij een bestaande richting of voldoende verschillen van de al bestaande richtingen (dit bepaalt de regering na advies van de onderwijsraad). Een voorbeeld van 'volledende verschillen' zijn de evangelische scholen die nog niet zo heel lang geleden zijn opgericht.

De overheid moet zich dus niet teveel bemoeien met de inhoud van de lessen, maar vooral met de resultaten.

Dit betekent ook dat ouders de verantwoordelijkheid nemen om scholen in de lijn van hun opvoeding te kiezen. Als er geen school is, die past bij de opvoeding nemen zij hun verantwoordelijkheid om wel voor een school te zorgen die past bij de opvoeding; oftewel om een school te stichten. Er is dus een voorkeur voor bijzonder onderwijs. Het openbaar onderwijs is er dan meer als 'noodopvang' voor als ouders die verantwoordelijkheid niet kunnen of willen nemen. Het is het dan niet de bedoeling dat het openbaar onderwijs toch in een bepaalde richting gaat sturen, omdat dit van de overheid uitgaat en de overheid neutraal hoort te zijn. Bovendien zitten er kinderen met veel verschillende achtergronden op de openbare school. De ouders moeten hier thuis de verantwoordelijkheid voor nemen. Het openbaar onderwijs als noodopvang moet dus zo weinig mogelijk sturen en zoveel mogelijk neutraal lesgeven, al is dat natuurlijk nooit helemaal mogelijk.

De tweede opvatting stelt dat bij-

zonder onderwijs niet goed is voor de leerlingen. Leerlingen moeten niet dezelfde kant opgestuurd worden als hun ouders. Ze moeten ervoor klaargemaakt worden om hun eigen onafhankelijke keuze te maken. En de leerlingen moeten leren hoe zij de 'ideale burger' moeten worden in de huidige samenleving. In dit geval is het onderwijs de verantwoordelijkheid van de overheid. Zij moeten door het onderwijs de leerlingen klaarstomen voor goed burgerschap. De rol van het onderwijs is dan om een zo neutraal en veelzijdig mogelijk beeld te geven van verschillende visies op het leven. De overheid moet controleren of de leerlingen niet teveel in een bepaalde richting worden gestuurd, de overheid moet de leerlingen 'beschermen' tegen hun ouders of andere eenzijdige sturingen. Volgens dit idee is het mogelijk om een neutraal beeld te geven van visies op bijvoorbeeld godsdienst. Het is de vraag of dit terecht is.

Natuurlijk zijn er ook opvattingen die hier meer tussenin liggen. Of opvattingen die wel kiezen voor één van deze richtingen, maar het niet in alles zo doorvoeren. Maar in hoofdlijnen zijn dit de twee denklijnen over de rol van

het openbaar en bijzonder onderwijs.

Je ziet beide ideeën terug in de manier waarop scholen bestuurd worden. Bijzondere scholen zijn in de meeste gevallen een vereniging. Dit betekent dat alle ouders lid kunnen worden van de schoolvereniging en op die manier ook invloed uit kunnen oefenen op het beleid van de school. De andere mogelijkheid is het oprichten van een stichting. Een keus die vooral door veel katholieke 'besturen' is gemaakt, omdat de kerk (oftewel de bisschop) formeel de leiding heeft. Het grote verschil tussen een stichting en een vereniging is dat in een stichting het stichtingsbestuur alles bepaalt, terwijl in een vereniging de leden het voor het zeggen hebben. Ouders hebben in een stichting dus geen (doorslaggevende) stem. Openbare scholen vallen normaal gesproken rechtstreeks onder de gemeenteraad. In de praktijk hebben veel gemeenteraden hier een speciale commissie of een stichting voor in het leven geroepen. Maar daarbij blijft gelden dat de overheid uiteindelijk het laatste woord heeft. Natuurlijk is het niet zo dat alle inspraak van ouders via de officiële kanalen gaat. Gelukkig hebben

ouders op veel meer manieren contact met en ook invloed op de school, maar de bestuursvorm is wel bepalend voor de rechten die ouders hebben.

Integratieproblemen als bedreiging?

Tegenwoordig spelen ook de migratie- en integratieproblemen een rol in de discussies over het onderwijs. Doordat er steeds meer migranten naar Nederland komen en die zich in bepaalde wijken concentreren, ontstaan er zwarte scholen. Ook komen er scholen met nieuwe richtingen, die in Nederland nog onbekend waren, zoals moslimscholen of hindoestaanse scholen.

Sommige mensen zien deze ontwikkelingen als een probleem en willen voorkomen dat dit zo doorgaat. Zwarte scholen zien zij als een belemmering voor de integratie. En ze denken dat zwarte scholen slechtere prestaties leveren dan gemiddeld. Zij willen dus voorkomen dat zwarte scholen ontstaan. Tegelijkertijd geldt dit ook voor echte witte scholen, ook die zijn minder bevorderlijk voor de integratie, zeggen ze. Volgens sommigen is het beter om in te zetten op gemengde scholen, waardoor leerlingen leren te leven

in een multiculturele samenleving. Alle scholen zouden daarom een gevarieerde samenstelling van leerlingen moeten hebben. Maar het is nog steeds de vraag of dit waar is. Er wordt zomaar van uitgegaan dat je alleen kunt integreren door bij elkaar op school te zitten.

Ook is een enkeling bang dat met name moslimscholen kunnen leiden tot radicalisering van de leerlingen. Ze willen daarom meer controle op wat er op die scholen gebeurt. Het is de vraag of de hier genoemde problemen ook echte problemen zijn. En of, als het problemen zijn, ze opgelost moeten worden door het onderwijs².

Neutraliteit als ideaal?

Als laatste probleem willen we het hier hebben over de identiteit van scholen. Dit is in het eerste gedeelte al kort aan de orde gekomen. In de huidige discussies wordt er vaak van uitgegaan dat het openbaar onderwijs neutraal onderwijs is. Volgens ons is dat onterecht.

Niet alleen is het onterecht om van 'neutraliteit' te spreken alsof dat geen specifieke en sturende richtingkeuze is, het is ook tegenwoordig gebruikelijk om 'neutraal' te zien als liberaal, modern. Openbare scholen lijken steeds meer de leerlingen te moeten opleiden als moderne burgers, dat wil zeggen dat ze niet meer mee moeten doen met 'onzin' als geloven in een hogere macht of de schepping bijvoorbeeld. Op die manier is er absoluut geen sprake van neutraal onderwijs. Hier is eerder sprake van seculier onderwijs, dat is 'werelds', niet- of zelfs antireligieus onderwijs.

Een tegenovergesteld idee is dat het openbaar onderwijs juist 'actief pluriform' zou moeten zijn. Dat wil zeggen dat er voor iedere levensopvatting ruimte is en de leerlingen met alles in gelijke mate in aanraking komen, juist om zo begrip te kweken voor andermans opvattingen. Mensen met deze opvatting beroepen zich op de huidige multiculturele samenleving. Een kenmerk van deze benadering is dat alle levensbeschouwingen als even waar (en dus uitwisselbaar) worden beschouwd en dat de leerlingen dus vooral wordt bijgebracht dat alles relatief is.

2 Zie over dit onderwerp ook onze scripta Segregatie in het Onderwijs. Deze scripta gaat uitgebreider in op de in deze paragraaf besproken vragen.

Bijzondere scholen hebben officieel nog wel allemaal een richting, maar ze vullen lang niet allemaal die richting ook echt in. Ook zijn er bijzondere scholen die een pedagogische in plaats van een religieuze richting hebben, die scholen heten 'bijzonder neutraal'. Hierbij kun je denken aan bijvoorbeeld montessori en jenaplan onderwijs.

Op dit moment is er daarom veel onduidelijkheid over de identiteit van scholen. Welke richting willen ze kinderen opsturen? Sommige scholen laten duidelijk blijken waar ze voor staan en laten dit ook een beslissende rol spelen in bijvoorbeeld de toelating van leerlingen. Maar veel scholen zijn daar niet helder over, of ze hebben van oorsprong wel een richting, maar zijn sterk verwaterd en doen er eigenlijk niks meer mee. Op deze manier is het erg moeilijk voor ouders om een goede keuze te maken voor onderwijs dat past bij de opvoeding. ■

4. Voorgestelde oplossingen

Van verschillende kanten worden oplossingen aangedragen. We bespreken kort de belangrijkste, namelijk de acceptatieplicht, de afschaffing van al het levensbeschouwelijk onderwijs en de afschaffing van het openbaar onderwijs.

Acceptatieplicht

Allereerst heb je vanuit de sociaal-democratische hoek de mensen die het invoeren van een acceptatieplicht als DE oplossing zien. Een acceptatieplicht houdt in dat een school iedere leerling die zich aanmeldt moet toelaten. Deze plicht geldt nu al voor het openbaar onderwijs en zou ook voor het bijzonder onderwijs moeten gaan gelden. Het idee erachter is, dat sommige bijzondere scholen nu op oneigenlijke gronden leerlingen weigeren of niet genoeg bijdragen aan de integratie (omdat ze te weinig allochtone leerlingen hebben). Dit blijkt iets genuanceerder te liggen. Wanneer we kijken naar welke leerlingen er op een school zitten, blijken vooral de bijzonder-neutrale scholen en de reformatische en gereformeerde scholen een specifieke groep leerlingen te hebben. Bij de laatste twee groepen scholen is dit verklaarbaar vanuit een sterke identiteit

die ouders moeten onderschrijven. Maar deze scholen vormen hooguit 5% van het totaal aantal bijzondere scholen. De 'kleur' van de bijzonder-neutrale scholen is te verklaren vanuit een selectief toelatingsbeleid. Op rooms-katholieke en protestants-christelijke scholen, die de overgrote meerderheid vormen, hebben de leerlingen een vergelijkbare achtergrond als op openbare scholen¹.

Een veel gehoord argument is dat veel scholen in de praktijk maar zeer beperkt inhoud geven aan de identiteit van de school. Deze scholen hebben er dan ook geen recht op om een speciaal 'religieus'-toelatingsbeleid te voeren (zo werkt het nu ook al). Soms hebben zij juist uit overtuiging een open toelatingsbeleid. Volgens deze redenatie kunnen scholen die werk maken van hun identiteit, dus wel een strikt toelatingsbeleid blijven hanteren.

Naast het idee dat scholen onterecht leerlingen weigeren, zit er in sommige gevallen nog een diepere overtuiging achter.

¹ Zie ook onze scripta over segregatie

Het zou discriminerend zijn dat sommige leerlingen wel worden toegelaten en andere niet. Het gaat bovendien om een instelling die door de overheid gefinancierd wordt, dus die zou algemeen toegankelijk moeten zijn, wordt dan gezegd. Het belangrijkste bij discriminatie is echter dat het om gelijke gevallen gaat, die ongelijk beoordeeld worden. Daar is in dit geval geen sprake van. Het gaat om verschillende gevallen, namelijk ouders van leerlingen die wel versus ouders van leerlingen die niet de grondslag van de school kunnen onderschrijven. Het is daarom logisch dat er ook een verschillend oordeel geveld wordt; de ene leerling wordt wel en de andere niet toegelaten. Bovendien ligt hier een grondwettelijke basis aan ten grondslag.

Afschaffing levensbeschouwelijk onderwijs

De Teldersstichting pleit voor godsdienstig neutraal onderwijs voor alle scholen in het lager en voortgezet onderwijs. Godsdienstig neutraal betekent dat niet één bepaalde godsdienstige overtuiging overheerst in het lesprogramma aan minderjarigen en dat er niet op basis van godsdienst 'gediscrimineerd' mag worden. Zij zijn van mening dat de huidige

situatie botst met de scheiding van kerk en staat. Het bijzonder onderwijs hoeft niet volledig te worden afgeschaft. De stichting (het oprichten van scholen) en richting (offewel de identiteit) van scholen kan vrij blijven, maar de inrichting (van het lesprogramma) niet, dit moet onder toezicht van de onderwijsinspectie komen en mag geen levensbeschouwelijk karakter hebben. Dit laatste betekent onder andere dat onderwijs in de voor de Nederlandse samenleving belangrijke levensovertuigingen onderdeel moet worden van het curriculum. En dat overige richting van de school slechts buiten de verplichte lesuren tot uiting mag komen. Het idee hierachter is dat kinderen zo niet verplicht onderwijs krijgen volgens de levensovertuiging van de ouders, want daarmee wordt kinderen onterecht een godsdienst opgedrongen. In hun visie moet de staat dat zien te voorkomen.

De consequentie van dit voorstel is dat bijzondere scholen wel kunnen blijven bestaan, maar eigenlijk allemaal 'neutraal' moeten worden. Ze mogen bijvoorbeeld geen leerlingen meer weigeren, want dat zou discriminerend zijn. Ook mogen ze geen dingen onderwijzen die in strijd zijn met

de gangbare opvattingen in de samenleving; elke opvatting is in deze visie tenslotte 'gelijkwaardig'. Zoals al bleek uit het voorstel moeten ook alle godsdienstige lessen buiten schooltijd plaatsvinden, want het is niet de bedoeling dat de overheid zulke lessen financiert.

Het is echter sterk de vraag of de huidige vrijheid van onderwijs echt botst met de scheiding van kerk en staat, zoals onder andere de Teldersstichting beweert. Dit suggereert dat iedereen zijn overtuiging maar thuis zou moeten laten wanneer hij de 'buitenwereld' instapt en hem in ieder geval niet mag uitdragen. Dit is voor geen mens mogelijk en het is heel gezond om juist wanneer burgers die handschoenen oppakken, het principe van 'soevereiniteit in eigen kring'² te handhaven.

Een ander twistpunt is of de staat of de ouders direct verantwoordelijk zijn voor de 'geestelijke' opvoeding van kinderen.

2 Hiermee wordt bedoeld dat elke levenskring zijn eigen onafhankelijk gezag heeft en niet onder dat van een andere levenskring staat. Zo zijn het gezin, de economie, de kerk en het onderwijs soeverein in eigen kring.

Dit liberale standpunt³ plaatst de kinderen helemaal los van het gezin waarin ze opgroeien en wil dat de overheid de kinderen als het ware beschermt tegen de opvattingen van hun ouders; zo bang zijn ze voor indoctrinatie. De vraag is of de overheid dan wel het recht heeft om haar seculier-liberale opvatting over te dragen op de kinderen. Het is erg tegenstrijdig om de ouders deze verantwoordelijkheid te ontfemen, wanneer je als overheid zelf een andere opvatting oplegt.

Afschaffing openbaar onderwijs

Vanuit verschillende hoeken wordt ook steeds meer gepleit voor de afschaffing van het openbaar onderwijs, omdat ieder onderwijs vanuit een bepaalde visie werkt. Met andere woorden: neutraal onderwijs bestaat niet. Scholen die nu openbaar zijn, zouden eigenlijk uitgangspunten moeten formuleren, oftewel hun identiteit beschrijven, zodat van daaruit gewerkt kan worden. Ook wanneer het niet expliciet beschreven staat,

3 Een deel van de liberalen ziet de vrijheid van onderwijs juist bij uitstek als een liberaal principe, omdat het de burgers de vrijheid geeft het onderwijs aan hun kinderen naar eigen inzicht in te richten.

wordt namelijk al vanuit een bepaalde visie gewerkt. Dus die kan maar beter duidelijk gemaakt worden, zodat iedereen weet waar hij/zij aan toe is. Dit is de laatste jaren alleen maar belangrijker geworden, omdat de school steeds meer opvoedingstaken krijgt toegeschoven.

Andere argumenten die hiervoor worden aangedragen, zijn dat het bijzonder onderwijs in Nederland uitstekend functioneert en de ouders er ook een grote voorkeur voor blijken te hebben; zo'n 70% van alle leerlingen gaat er naar toe! De redenen van ouders variëren van "ik vind het belangrijk dat mijn kinderen naar een school gaan die aansluit bij mijn ideeën" tot "scholen die een duidelijke basis hebben, leveren beter onderwijs en besteden meer aandacht aan de morele opvoeding van mijn kinderen". Ook is het van belang dat scholen mensen kunnen weigeren die hun uitgangspunten niet onderschrijven om te voorkomen dat alle scholen door verwatering op elkaar gaan lijken en er niets meer te kiezen valt voor ouders.

Door het openbaar onderwijs uit de grondwet te halen, worden alle scholen gedwongen om werk

te maken van een eigen identiteit. Ouders kunnen zo pas echt kiezen. Een risico bij deze benadering is wel dat als alle scholen een sterke identiteit hebben het theoretisch zo kunnen zijn dat een leerling eigenlijk op geen enkele school past qua identiteit. Nu kan zo'n leerling naar de openbare school, want daar is voor iedereen een plekje, maar in een volledig 'bijzonder onderwijs stelsel' is die mogelijkheid er niet meer en moet alles in overleg met de schoolbesturen opgelost worden. Niet alleen de leerling, maar ook de overheid heeft dan een probleem, want de overheid kan dan de 'zorgplicht' (de overheid moet er voor zorgen dat elke leerling naar school kan) niet meer waarmaken.

Uiteraard heeft elke aanpassing van de grondwet enorme juridische consequenties. Heel veel onderwijswetten zijn onder andere gebaseerd op een duaal stelsel, dat wil zeggen een stelsel met openbaar en bijzonder onderwijs. Wanneer je een van beide uit de grondwet haalt, betekent dat dat er nog veel meer in het onderwijs op de kop gaat. Dit mag natuurlijk geen reden zijn om het wel of niet te doen, maar voor zoiets wordt doorgevoerd moet goed naar de consequenties gekeken worden.

5. Toekomstbestendig onderwijs

Een opvallend uitgangspunt in de huidige discussie is dat vrijwel iedereen veronderstelt dat het goed is dat leerlingen vanuit verschillende achtergronden bij elkaar in de klas zitten. Dit lijkt de enige oplossing te zijn om later tot een leefbare samenleving te komen. Dit uitgangspunt wordt door Perspectief betwist. Het is noodzakelijk dat kinderen kennis maken met zowel kinderen uit hun eigen kring, als daar buiten. Het belangrijkste pedagogische doel voor ieder kind is dat ze een eigen identiteit kunnen ontwikkelen. Dit kan het best in een omgeving die aansluit bij de thuisomgeving. Vanuit die sterke, eigen identiteit kunnen ze dan leren om actieve deelnemers te zijn in de samenleving, die niet met elke wind meegaan, maar juist voorop gaan in de vraagstukken die spelen.

Een ander onterecht uitgangspunt is dat het openbaar onderwijs neutraal zou zijn. Neutraal onderwijs bestaat niet, omdat achter iedere onderwijsvorm een opvatting schuil gaat. Die kan variëren van seculier tot actieve pluriformiteit. In het eerste geval is de heersende mening dat ieder mens volledig op zichzelf staat en dat er geen hogere macht is. Degenen die wel een dergelijke 'macht'

nodig hebben of aanhangen, moeten nodig van dat idee verlost worden. Actieve pluriformiteit suggereert juist dat het er niet toe doet welke levensbeschouwing je aanhangt, ze zijn allemaal gelijk. Geen van beide is een neutrale opvatting, want ze nemen elk een eigen standpunt in, met consequenties voor de kijk op het leven.

Ons uitgangspunt is dat de primaire verantwoordelijkheid voor kinderen bij de ouders ligt. De overheid lijkt dat tegenwoordig weleens te vergeten door haar eigen ideeën via scholen op te willen leggen aan kinderen, om zo de kinderen te beschermen tegen de ideeën van hun ouders. Het onttrekken van kinderen aan de ouderlijke macht mag slechts in uiterste gevallen, getoetst door de rechter. De huidige tendens om alle ouders bij voorbaat verdacht te maken (van indoctrinatie) en de overheid als de ware hoeder van de kinderziel is de omgekeerde wereld. Als je denkt vanuit het principe dat de ouders als eerste voor de opvoeding en scholing van hun kinderen verantwoordelijk zijn en dat de overheid alleen moet inspringen als ouders deze verantwoordelijkheid naast zich neerleggen, is het logisch en consistent om te pleiten voor

(meer) bijzonder onderwijs.

Dit neemt niet weg dat de overheid ook een taak heeft in het onderwijs. Zij moet er op toe zien dat alle leerlingen in de leerplichtige leeftijd in staat zijn om goed onderwijs te volgen. De belangrijkste taken van de overheid zijn dan ook het toezicht houden op de kwaliteit van het onderwijs - hiervoor is de onderwijsinspectie - en het zorgen voor voldoende toegankelijk onderwijs. Elke leerling moet op een school in de buurt een plekje kunnen vinden. Hierin is ook een duidelijk verschil tussen het openbaar en het bijzonder onderwijs. Het bijzonder onderwijs mag vanwege de eigen identiteit leerlingen weigeren die niet binnen de -goed omschreven- identiteit van een school passen. Eén van de taken van het openbaar onderwijs is om die leerlingen op te nemen die niet binnen andere scholen passen. Het opheffen van het openbaar onderwijs zou dan ook op dit gebied tot problemen kunnen leiden, tenzij toelating op de een of andere manier gewaarborgd wordt. Op dit moment is het zo dat bijzondere scholen ook leerlingen moeten accepteren als er geen openbare school in de buurt is onafhankelijk van de achtergrond van

de ouders. Deze regeling overvangt bovengenoemd probleem, toch is het niet wenselijk dat er te vaak een beroep hierop gedaan moet worden. Daarom moet het daarnaast gebruikelijk worden dat de lokale overheid het initiatief neemt om ouders te ondersteunen bij het stichten van een school die aansluit bij hun eigen identiteit, wanneer een grote groep ouders gedwongen is een beroep op bovenstaande regeling te doen.

Een andere vraag is in hoeverre het terecht is dat steeds meer maatschappelijke problemen door de scholen opgelost zouden moeten worden. Een goed voorbeeld hiervan is de aandacht voor 'burgerschapsvorming' als de oplossing voor alle conflicten in de huidige samenleving. De reflex om alles maar op de scholen af te wentelen is doorgeschoten, maar we kunnen er niet omheen dat er in de huidige samenleving steeds meer opvoedingstaken op de school worden afgeschoven. Bovendien heeft er vanuit het perspectief dat onderwijs niet neutraal gegeven kan worden, altijd al een pedagogische taak gelegen voor de school. Het is daarom nu nog meer van belang dat scholen bewust beleid

voeren op de identiteitsvorming van leerlingen. Deze toegenomen aandacht voor identiteitsvorming versterkt het pleidooi voor scholen met een duidelijke identiteit, zodat ouders ook weten waarvoor zij kiezen, wanneer ze hun leerlingen bij een school aanmelden. Ook voor de leerlingen is het beter, want overzichtelijker, wanneer zij niet op jonge leeftijd geconfronteerd worden met botsende waarden en normen die zij zich eigen zouden moeten maken. Een gezonde basis bevordert juist een betere omgang met botsende ideeën op oudere leeftijd.

Op dit moment wordt er heel krampachtig het begrip 'richting' omgegaan. Het begrip richting komt voort uit een sterk verzuilde samenleving, waarbij dit een zinvolle indeling was. In de huidige samenleving zijn nog maar een heel beperkt aantal zuilen te herkennen en voelen de meeste ouders zich niet verbonden met één bepaalde zuil. Maar dit betekent niet dat ze geen (levensbeschouwelijke of pedagogische) visie meer hebben, die ze graag terug willen zien in het onderwijs. Daarom zou er meer ruimte moeten komen voor kleinere richtingen, waar een groep ouders zich in herkent en wil verenigen.

Nu wordt er als eis gesteld aan nieuwe richtingen dat ze in het hele maatschappelijke domein herkenbaar moeten zijn en voldoende landelijke spreiding moeten hebben. Dat betekent dat als je een school wilt oprichten in een nieuwe religieuze richting, je moet kunnen aantonen dat je landelijk actief bent op meerdere terreinen van de maatschappij (bijvoorbeeld via een politieke partij of omroep). Wij vinden dat de huidige eis dat een stroming in het hele maatschappelijke domein herkenbaar moet zijn en voldoende landelijke spreiding moet hebben, moet verdwijnen, want zuilvorming is niet meer het juiste criterium bij het toekennen van een identiteit van een school. Uiteraard moeten er wel getalseisen gesteld blijven worden om te voorkomen dat er scholen opgericht worden die bij voorbaat met uitsterven bedreigd worden.

Het uitgangspunt voor Perspectief in de discussie over de vrijheid van onderwijs is:

Bijzonder onderwijs is de norm, openbaar onderwijs dient slechts als vangnet voor kinderen van ouders die hun verantwoordelijkheid niet (kunnen) nemen.

Perspectief pleit er daarom voor dat:

- De overheid actief beleid voert voor het oprichten van door ouders gedragen bijzondere scholen. Ouders worden als dat nodig is door de gemeente ondersteund om de benodigde haalbaarheidsonderzoeken uit te voeren en een gezonde vereniging op te zetten.
- Stichtingen worden omgezet in verenigingen om de ouders echt invloed en verantwoordelijkheid te geven voor het onderwijs van hun kinderen.
- Het (consequente!) toelatingsbeleid van scholen alleen onderscheid mag maken naar de identiteit van de school. Op deze manier wordt (de schijn) voorkomen dat er op oneigenlijke gronden leerlingen geweigerd worden.
- Het richtingsbegrip wordt opgerekt, zodat kleine richtingen de mogelijkheid krijgen hun eigen scholen op te richten en scholen die hun identiteit licht willen wijzigen niet bang hoeven te zijn hun bekostiging te verliezen. Binnen het huidige stelsel zijn er wel bijzondere rechten en voorzieningen voor de huidige richtingen. Bij het opnieuw definiëren van het begrip 'richting' moet deze wet- en regelgeving meegewogen worden, om te voorkomen dat huidige richtingen in grote moeilijkheden worden gebracht.
- Alle scholen (dus ook de openbare scholen) de opdracht krijgen hun identiteit duidelijk te formuleren en daar actief vorm aan te geven en dit zowel naar buiten als naar binnen zichtbaar te maken in beleid, onderwijs en toelating.
- Scholen een bijdrage leveren aan het vormen van hun leerlingen tot burgers van een multi-culturele samenleving, bijvoorbeeld door uitwisselingsprojecten met andere scholen, specifieke (samenwerkings)activiteiten en onderwijs op dit vlak.

Literatuur

- Amelink, Agnes (2003). De Gereformeerden, 9e druk; Amsterdam
- Dronkers, J. & P. Robert (2004). "De effectiviteit van openbaar en bijzonder onderwijs: een crossnationale analyse." Mens en Maatschappij 79:170-192.
- Hordijk, J.C. (2001). De democratie van het respect. Schoolstrijd, levensbeschouwing en politiek debat, Delft.
- Kuiper, Roel (2001). 'Tot een voorbeeld zult gij blijven'. Mr. G. Groen van Prinsterer, 1801-1876, Amsterdam.
- Onderwijsraad (2005). Adviesvraag inzake richting – Stichting Koptisch Orthodoxe Studie en Cultuur (17 maart).
- Schutte, Gert (2005) Vrijheid van onderwijs: recht en opdracht, Denkwijzer 5(5): 10-13
- Strietman, Henk (2006). Voorbij de laatste 'zuil': alle onderwijs bijzonder. SBM, 5: 24-26, januari
- Liberaal Manifest
- www.vvd.nl

Bijlage

Grondwetsartikel 23

Artikel 23 van de Grondwet gaat over de verantwoordelijkheid van de regering voor het onderwijs. Ook de vrijheid van onderwijs is in dit artikel gewaarborgd, evenals de eerbiediging van godsdienst en levensovertuiging en hiermee samenhangend garanties voor de bekostiging.

Artikel 23, lid 1

Het onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg der regering.

Artikel 23, lid 2

Het geven van onderwijs is vrij, behoudens het toezicht van de overheid en, voor wat bij de wet aangewezen vormen van onderwijs betreft, het onderzoek naar de bekwaamheid en de zedelijkheid van hen die onderwijs geven, een en ander bij de wet te regelen.

Artikel 23, lid 3

Het openbaar onderwijs wordt, met eerbiediging van ieders godsdienst of levensovertuiging, bij de wet geregeld.

Artikel 23, lid 4

In elke gemeente wordt van overheidswege voldoende openbaar algemeen vormend lager onderwijs gegeven in een genoegzaam aantal scholen. Volgens bij de wet te stellen regels kan afwijking van deze bepaling worden toegelaten, mits tot het ontvangen van zodanig onderwijs gelegenheid wordt gegeven.

Artikel 23, lid 5

De eisen van deugdelijkheid, aan het geheel of ten dele uit de openbare kas te bekostigen onderwijs te stellen, worden bij de wet geregeld, met inachtneming, voor zover het bijzonder onderwijs betreft, van de vrijheid van richting.

Artikel 23, lid 6

Deze eisen worden voor het algemeen vormend lager onderwijs zodanig geregeld, dat de deugdelijkheid van het geheel uit de openbare kas bekostigd bijzonder onderwijs en van het openbaar onderwijs even afdoende wordt gewaarborgd. Bij die regeling wordt met name de vrijheid van het bijzonder onderwijs betreffende de keuze der leermiddelen en de aanstelling der onderwijzers geëerbiedigd.

Artikel 23, lid 7

Het bijzonder algemeen vormend lager onderwijs, dat aan de bij de wet te stellen voorwaarden voldoet, wordt naar dezelfde maatstaf als het openbaar onderwijs uit de openbare kas bekostigd. De wet stelt de voorwaarden vast, waarop voor het bijzonder algemeen vormend middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs bijdragen uit de openbare kas worden verleend.

Artikel 23, lid 8

De regering doet jaarlijks van de staat van het onderwijs verslag aan de Staten-Generaal.

Uitgave van:

Werkgroep Onderwijs
Perspectief, ChristenUnie-jongeren

Gerda Visser - Wijnveen
Harm Hilvers
Jeroen Linderhof
Minke Benard - Zwarts
Nelleke Feith
Rienette Sytsma